

Diplomski rad

Gestalt terapija i narcisoidni poremećaj ličnosti: Specifičnosti, izazovi i tehnike

Edukant: Valentina N. Nikolić

Mentor: Ivana Vidaković

Beograd, februar, 2025.g.

SADRŽAJ

I. Uvod

II. Geštalt dijagnoza narcističke adaptacije

A. Dijagnostički kriterijumi narcističkog poremećaja ličnosti

B. Drugi dijagnostički alati

III. Tri osnovna tipa narcističke adaptacije

IV. Geštalt terapijski pristup radu sa klijentima sa narcisoidnim poremećajem ličnosti prema

Elenor Grinberg

A. Osnovni principi rada sa narcisoidnim klijentima

B. Preporuke za terapijski rad

C. Faze u terapiji narcisoidnih klijenata

V. Zaključak

VI. Literatura

Apstrakt

Ovaj rad istražuje specifičnosti terapijskog rada sa klijentima koji imaju narcisoidni poremećaj ličnosti, fokusirajući se na tehnike Gestalt terapije i psihodinamske pristupe. Cilj rada je da doprinese boljem razumevanju i efikasnijem tretmanu klijenata sa narcisoidnim poremećajem ličnosti.

Dijagnostika narcisoidnog poremećaja ličnosti uključuje razumevanje interpersonalnog Gestalta, koncepta koji Greenberg uvodi kao značajnu novinu. Ovo omogućava terapeutu da prepozna i analizira obrasce ponašanja klijenta unutar terapijskog odnosa. Greenberg identifikuje nekoliko tipova narcisoidnog poremećaja ličnosti: ekshibicionistički narcisoidni tip, koji karakteriše potreba za pažnjom i priznanjem; prikriveni (closet) narcisoidni tip, koji se manifestuje kroz nesigurnost i oslanjanje na idealizaciju drugih i toksički narcisoidni tip, kod kojeg dominiraju manipulativno i destruktivno ponašanje prema drugima.

U terapijskom procesu, poseban akcenat stavljen je na tehnike za povećanje svesnosti klijenta, uključujući vođenje dijaloga, igranje uloga i eksperimentisanje.

Ključne faze rada sa ovim klijentima uključuju postepeno uspostavljanje poverenja, prepoznavanje i razumevanje emocija klijenta, te razvoj zdravijih mehanizama suočavanja.

Rad takođe naglašava značaj postepenog uspostavljanja poverenja između terapeuta i klijenta, kao i razumevanje uticaja rodnog identiteta terapeuta i klijenta

na terapijski proces. Pored toga, uključeni su korisni saveti za klijente tokom terapije.

Sveobuhvatni pristup Gestalt terapije u dijagnostici i terapiji omogućava efikasniji tretman klijenata sa narcisoidnim poremećajem ličnosti, ali ističe i kompleksnost rada sa ovom populacijom, naglašavajući potrebu za pažljivim i prilagođenim terapeutskim intervencijama.

Ključne reči: narcistični poremećaj ličnosti, dijagnoza, gestalt terapija, tipovi narcisoidnog poremećaja, terapijski odnos

I. Uvod

Kada postavljamo dijagnozu, opisujemo obrazac, određeni geštalt, a nikada osobu. Svi ljudi su jedinstveni. Oznake, ma koliko dobronamerne bile, ne mogu opravdati ljudsku složenost. Većina klijenata sa poremećajem adaptacije podseća na muzičare koji su odabrali da na svom instrumentu sviraju veoma specifičnu melodiju iznova i iznova. U psihološkoj terminologiji, njihov obrazac izbora je "ego sintoničan"; oni ga doživljavaju kao svoj urođeni deo, poput ruke ili noge, a ne kao odeću koja se može skinuti ili promeniti uz malo truda. Oni koriste svoj „instrument“ – svoje perceptivne, kognitivne, emocionalne i fizičke sposobnosti – na veoma selektivan, ograničen i ponavljajući način jer još ne znaju da su drugi izbori mogućí.

Gestalt terapija naglašava važnost razumevanja ovih obrazaca u kontekstu dinamike klijentovog života, pre nego što ih strogo kategorizuje. Dok dijagnoza može biti korisna za orijentaciju terapeuta, može takođe ograničiti percepciju klijenta kao celovite osobe. Sa ovim u vidu, pristupamo temi narcisoidnog poremećaja ličnosti, jedne od najzanimljivijih i najkontroverznijih dijagnostičkih kategorija.

Termin "poremećaj ličnosti" se obično koristi da opiše širok i sveprisutan skup problema za koje se smatra da počinju u detinjstvu ili ranom detinjstvu i nastavljaju se u odraslom dobu. Nazivaju se "poremećaji ličnosti" jer ovi problemi imaju tendenciju da utiču na mnoge aspekte čovekove ličnosti, uključujući osećaj identiteta, mišljenje, ponašanje i očekivanja od drugih. Pored toga, ovi aspekti su prilično postojani tokom vremena i ispoljavaju se u različitim situacijama. Češće se koristi termin "adaptacija ličnosti" umesto "poremećaj ličnosti" kako bi se naglasilo poreklo kao kreativne adaptacije na teške situacije iz detinjstva. Imajući ovo u vidu, radi pojednostavljenja korišćiće se termini "narcistički klijenti" i "narcistička adaptacija".

Narcistički poremećaj ličnosti se prvi put pojavio u DSM-III kao priznanje široke psihoanalitičke literature posvećene ovom poremećaju. Autori poput Kohuta, Kernberga i Millera dali su veliki doprinos terapijskom razumevanju narcističke dinamike (Delisle, 2015). Jedna od osnovnih teškoća vezanih za narcistički poremećaj ličnosti je pokušaj da se odvoji i razlikuje od ostalih procesa koje poznati eksperti iz narcizma opisuju. Neki, poput Kernberga, shvataju narcizam kao specifičan poremećaj ličnosti, dok drugi, poput Kohuta, smatraju da je to faza razvojnog procesa (Delisle, 2015).

U okviru DSM-III, narcistički poremećaj ličnosti se definiše kao specifičan poremećaj, što ponekad dovodi do konfuzije između patološke strukture i razvojnog procesa. Ovaj problem nije prisutan kod izbegavajućih ili kompulzivnih poremećaja ličnosti. Na socijalno-kulturnom nivou, narcistički poremećaj ličnosti može predstavljati patologiju današnjeg doba, odražavajući self-centriranu socijalnu kulturu u kojoj se ignoriše prisustvo bede i siromaštva, a više se bavi pojavama nego suštinama (Delisle, 2015).

Najvećim delom, ovaj rad bazira se na originalnom pristupu koji donosi Elenor Grinberg, sublimirajući svoje višedecenijsko iskustvo u radu sa ovim klijentima.

II. Dijagnoza narcističke adaptacije

Funkcionalni narcizam predstavlja zdrav osećaj samopoštovanja, koji se zasniva na realističnom uvidu u sopstvene snage i slabosti, uz prihvatanje svojih ograničenja. Pošto je zasnovan na realističnoj percepciji sebe, funkcionalni narcizam doprinosi stabilnosti emocionalnog stanja i ne zavisi preterano od mišljenja drugih ljudi. Kada koriste termin

"narcizam," većina psihoterapeuta ne misli na ovu funkcionalnu varijantu, već na obrasce koji se odnose na narcistički poremećaj ličnosti i njegovu patološku dinamiku.

Odbrambeni ili patološki narcizam uključuje *upotrebu fasade arogancije i superiornosti da se prikrije i nadoknadi osnovni osećaj sumnje u sebe*. Kada se narcisoidna fasada sopstvene važnosti javno poremeti, javlja se stid, osećaj fragmentacije i sklonost ka depresiji koju Grinberg naziva "self-hating depression". Fragmentacija je onaj užasan trenutak kada je osoba toliko šokirana i ranjiva da se čini da vreme staje, sve ono što je ranije znala ili govorila zaboravljeno je; ostaje da stoji očajno u tome uz osećaj nepodnošljive izloženosti. Da bi to izbegli, mnogi narcisoidni pojedinci mogu odmah pokušati da okrive nekog drugog, da nastoje da ga obezvrede i ponize.

Samo na kratko da se osvrnemo na to kako je moguće sagledati patogenezu ove adaptacije. Kod osoba sa 'narcisističkim iskustvom i poremećajem ponašanja' otežano je ispoljavanje osnovnog koncepta ljudskog bića koji se filogenetski najpre razvio kao ključni preduslov za opstanak čovečanstva kao vrste. To je sposobnost empatičke povezanosti sa drugim osobama na psihološko-socijalnom, emocionalnom, socijalnom nivou doživljavanja i ponašanja. Drugim rečima, osoba sa strukturom narcisoidnog iskustva u datom trenutku ne može, prema Fromovom geštalt-dijagnostičkom konceptu, da toleriše iskustvo spajanja sa drugom osobom u fazi punog kontakta (gubitak Ego-funkcija). Umesto toga, ona bi morala da se zaštiti tako što će doživljavati razlike (retrorefleksija) između sebe i spolja. koristeći mentalne i bihevioralne mehanizme da se kloni druge osobe koja se doživljava kao suviše bliska i samim tim preopasna. Ova neurofiziološka reakcija zaštite od opasnosti/neugodnosti, postaje psihološki habitualno stabilizovana narativima (= introjektima) poput: „kada se prepustim drugoj osobi, odustanem od svoje autonomije, svog ega i stopim se u `nebezbedno mi`, biću izgubljen”. Na taj način se stvara fiksni obrazac (fizio-

neurološka dispozicija) u kojem se na gubitak Ego-funkcije i disfunkcionalnu retrofleksiju nadovezuje oštećenje Id-a (npr. hladnoća, distanciranost, bez adekvatne reakcije na osećanja drugih; mogu da dožive jaka osećanja stida, ne krivice) i funkcije ličnosti (prezir prema drugima, bes, bunt, drsko, bezobzirno ponašanje, ali i povlačenje), što se sada pokazuje kao preuveličana, ali suštinski krhka slika o sebi (Müller, 2022). Isidor From smatra da nije loše iskustvo kao takvo izazvalo ovu narcističku strukturu. To je način, forma kreativne adaptacije na neprijatno iskustvo prevelike bliskosti sa značajnom drugom osobom koji je korak po korak stvarao ove specifične veštine suočavanja, uključujući retrofleksiju, kako bi se držala distanca od značajnih drugih (Müller, 2013).

A. Geštalt dijagnoza narcističkog poremećaja ličnosti

A. Dijagnostički kriterijumi narcističkog poremećaja ličnosti

Neke od sledećih karakteristika mogu imati i osobe sa drugim adaptacijama, ali ne svih pet i ne u istoj meri kao kod narcisoidne ličnosti.

(1) Narcisima nedostaje sposobnost da regulišu sopstveno samopoštovanje.

Ova ekstremna ranjivost prema spoljašnjim mišljenjima i okolnostima uzrokuje narcisima veliku bol i konfuziju jer se, kako se menja njihovo samopoštovanje, menja i njihov osećaj identiteta. U pokušaju da stabilizuju i održe pozitivnu sliku o sebi, narcisi često ulažu ogromne napore da impresioniraju druge kako bi dobili potvrdu koju sebi ne mogu dati. Nažalost, ova potreba za validacijom ih takođe čini neverovatno osetljivim na manje uvrede, kao na primer kad im neko ne kaže „zdravo“ na ulici.

(2) Spajanje self- objekata.

Zanimljivo je da osećaj samopoštovanja visoko narcističkih pojedinaca ima veoma propusnu granicu: samopoštovanje može da izađe napolje kada je njihova odbrambena grandioznost probijena, a može i da uđe kada se druže sa ljudima ili objektima za koje smatraju da imaju visok status. Ova propustljivost često deluje protiv njih jer ih čini izuzetno ranjivim na relativno mala oštećenja, nakon kojih su nesrazmerno povređeni. Sposobnost narcisoidnih pojedinaca, intrapsihički i nesvesno, da spoje svoj osećaj sebe sa drugom osobom ili objektom kako bi ih koristili da se umire i pomognu u upravljanju svojim samopoštovanjem. U prilikama kada drugi ljudi odbijaju da sarađuju i ne dozvole da budu korišćeni kao „samoobjekti“, narcisoidni klijent lako ostaje šokiran, povređen i besan. Čini se da uglavnom nije svestan da možda postavlja nerazumne zahteve ili da drugi imaju pravo da kažu „ne“.

(3) Povećanje samopoštovanja je njihov primarni cilj u životu.

Odnosi narcisa uglavnom se zasnivaju skoro u potpunosti na tome da li oni vide da drugi ima kapacitet da poboljša ili potvrdi njihovo samopoštovanje. Ljudima koje vidi kao „pojačivače“ samopoštovanja, on/ona se nekritički divi i idealizuje ga i pokušavaju da se sprijatelji. One koje ne može da iskoristi u tu svrhu, ignoriše ili se prema njima loše odnosi. Pošto mnoge narcisoidne osobe imaju veliku dozu šarma, lako je ne uočiti površnost njihove vezanosti. Kada neko prestane da bude od emocionalne koristi za narcisa, ta osoba se obično brzo odbaci. Skoro svi u životu narcisa su jednokratni ili zamenljivi.

(4) Oni pate od onoga što Grinberg naziva 3 S (od eng. reči): stida, osetljivosti i preokupacije statusom

(5) Često obezvređuju druge da bi zaštili svoje samopoštovanje.

Ovaj poslednji marker, sklonost obezvređivanju drugih ljudi, za mnoge terapeute je najlakši način da prepoznaju veoma narcisoidnog klijenta. Da bi zaštili svoje samopoštovanje, oni ne ustežu, ne oklevaju u pokušaju da unište tuđe samopoštovanje. Uopšteno govoreći, kad god se pojedinci sa narcističkim adaptacijama ***osećaju omalovaženim, neko drugi mora da plati, a oni će se često truditi da se osvete.***

Ovo predstavlja poseban problem za terapeute jer visoko narcisoidni klijenti često napuštaju terapiju jer se osećaju uvređeno ili loše tretirano u situacijama u kojima drugi ne bi bili tako osetljivi. Iako niko ne voli da ga prekidaju, Grinberg navodi da samo visoko narcisoidni klijenti imaju tako snažnu negativnu reakciju na prekid sesije. Ova ***osetljivost na prekid može poslužiti kao koristan dijagnostički marker za patološki, odbrambeni narcizam.***

Da bi olakšala pamćenje osnovnih karakteristika narcisoidne adaptacije, Grinberg je skovala mnemoniku SPECIAL GOD. Obzirom da se klijenti sa narcisoidnom adaptacijom razlikuju, ova lista je samo od pomoći da uoče relevantni obrasci, kako bi terapeuti napravili izbor efikasne terapijske intervencije (tab.br.1). Neki klijenti će pokazati više ovih karakteristika od drugih, uz razumljivu varijabilnost - svako ima dobre i loše dane i ponaša se u skladu sa tim.

Tabela br. 1. Mnemonika karakteristika narcisoidne adaptacije

<p>S</p>	<p>S for STATUS, SENSITIVITY, and SHAME</p> <p><u>Shame</u>: Lako se postide. U terapiji, osetljivost narcisoidnih klijenata na uvrede i njihova ranjivost na osećaj stida, može dovesti do toga da pogrešno protumače pokušaje terapeuta da im pomogne. Mogu se osećati kritikovanim komentarima koji su korisni. Čak i neki oblici pohvale mogu izazvati njihov osećaj stida.</p> <p><u>Sensitivity</u>: Njihova ranjivost na osećaj stida i njihova nesposobnost da regulišu sopstveno samopoštovanje čini ih veoma osetljivim na ono što bi drugi mogli da previde kao manje uvrede.</p> <p><u>Status</u>: Potreba narcisoidnih pojedinaca za spoljnom validacijom navodi ih da vide svet u smislu hijerarhije statusa. Oni automatski rangiraju svakoga koga sretnu prema bilo kojoj hijerarhiji statusa koja im je važna. Najčešće hijerarhije uključuju novac, moć, društveni prestiž i lepotu. Ali sve može biti u fokusu Narcisa.</p>
<p>P</p>	<p>P for PERFECT</p> <p>Narcisi treba da vide sebe i one kojima se dive kao potpuno savršena superiorna bića. Kada je vidljiva njihova nesavršenost, mogu se izduvati kao balon. Oni ignorišu sve dokaze koji govore suprotno, a svoj osećaj neadekvatnosti projektuju na one koje percipiraju kao niže od sebe u statusnoj hijerarhiji (otcepljeni sve-loši deo). Dobrota se shvata isključivo u hijerarhijskim terminima. Za narcise su superiornost i dobrota sinonimi.</p> <p><u>Ako zaista želite da uvredite narcisoidnog klijenta, opišite ga kao „prosečnog“</u>. Slično tome, terapeut može prilično da bude siguran da radi sa narcisom ako klijent sve važne ljude u svom životu opisuje kao visoko superiorna savršena bića.</p>
<p>E</p>	<p>E for ENTITLEMENT & ENVY</p> <p>ENTITLEMENT -pravo</p> <p>Osećaju se da imaju pravo na povlašćeni tretman i postaju narcisoidno ranjeni i besni kada njihova očekivanja nisu ispunjena. U skladu sa ovim je često i njihov zahtev da se tretman otkáže ili pomeri u vrlo kratkom roku iz razloga za koji se ispostavi da je prilično trivijalan. Toliko su ravnodušni prema osećanjima drugih, a ponekad mogu da traže od terapeuta da preuredi svoj život kako bi udovoljio njihovim hirovima; mogu reagovati besom kada se terapeut drži terapijskog okvira koji je postavio.</p> <p>ENVY - ZAVIST</p>

	<p>Neki narcisoidni klijenti mogu iskusiti zavist prema drugima koja je toliko intenzivna da ne mogu ni približno normalne odnose da imaju. Ponekad mrze drugu osobu i potajno žele da izgubi sve na čemu mu zavide.</p> <p>Narcistička zavist može ometati psihoterapiju. Neki narcisi ne mogu da podnesu ideju da terapeut zna nešto što oni ne znaju.</p>
C	<p>C for COLD & CALCULATING</p> <p>Narcisi retko osećaju bilo kakvu iskrenu toplinu za bilo koga osim za sebe i trenutne objekte njihovog divljenja. Ono što narcis proglašava toplinom je proračunat čin koji ima za cilj da prevari druge i da dobije ono što želi. Kada narcis kaže: „Volim te“, ono što on zaista misli je: „Volim način na koji me činiš da se osećam prema meni trenutno“. Štaviše, pošto su ljudi gotovo potpuno zamenljivi za većinu narcisa, trenutni primalac njihovih pozitivnih osećanja može brzo biti svrgnut ako okolnosti to nalažu.</p> <p>Narcisi se mogu ponašati veoma slično psihopatama. Međutim, za razliku od psihopate koji manipuliše drugim samo da bi dobio neku prednost i obično ga nije baš briga šta drugi misli o njemu, narcis treba da mu se drugi ljudi dive i da mu to priznaju kako bi se dobro osećao.</p>
I	<p>I for IDEALIZING & MIRRORING TRANSFERENCES</p> <p>U „Idealizirajućem transferu“, klijent se ugleda na terapeuta i smatra ga suštinski savršenim: „Ti si najmudrija osoba koju poznajem“, „najbolji terapeut kojeg sam ikada imao“. Previđa ili pravda za sve greške koje je napravio terapeut; poriče da terapeutova mudrost ima bilo kakva ograničenja. Svrha idealizirajućeg transfera za klijenta je da ispravi i dovrši situaciju iz ranog detinjstva koja prvobitno nije išla kako treba. <i>Klijent pokušava da postigne pozitivnu sliku o sebi tako što vidi da neko koga on ili ona može da poštuje i voli (u ovom slučaju, terapeut) poštuje, voli i ceni sebe.</i> U terminima geštalt terapije, klijent je angažovan u nesvesnom reparativnom pokušaju da završi nedovršeni posao iz prošlosti tako što ga ponovo igra u terapijskoj sesiji kroz projekciju na terapeuta.</p> <p>U situaciji „Prenos ogledala“, klijent se ponaša kao da terapeut treba da bude u skladu sa izgovorenim, ali i neizgovorenim potrebama i željama klijenta. Očekuje 100% pažnje terapeuta.</p>
A	<p>A for ADMIRATION, ATTENTION, & ACKNOWLEDGMENT</p> <p>Primarni cilj za sve narciste je da dobiju stalno divljenje, pažnju i priznanje od svih sa kojima se susreću. Međutim, u trenutku kada su njihove narcisoidne zalihe (divljenje,</p>

	<p>pažnja i priznanje) nedostupne, oni se više ne osećaju dobro. Narcisi su kao automobil sa rezervoarom za gorivo koji curi; treba često točiti gorivo ili će prestati da rade.</p>
L	<p>L for LOW SELF-ESTEEM</p> <p>Ispod narcisoidnog pretpostavljenog plašta superiornosti nalazi se veoma nesigurna osoba čije se samopoštovanje lako poljulja; narcisi su neprestano traže načine da se osećaju važnijim: da dominiraju nad drugima, kupuju status u obliku dizajnerske robe i družu se sa uspešnim i važnim ljudima.</p>
G O D	<p>GOD for GRANDIOSE OMNIPOTENT DEFENSE</p> <p>Mastersonov pristup objektivnih odnosa (1981) povezuje ponašanje i simptomatologiju narcisoidnih klijenata sa njihovom intrapsihičkom strukturom, koju karakterišu dve međusobno povezane, ali suprotstavljene „jedinice“.</p> <ol style="list-style-type: none"> Prva jedinica predstavlja idealizovanu samoreprezentaciju narcisoidnog klijenta, koju karakteriše grandioznost, osećaj nadmoćnosti, elitizma i egzibicionizma. Ova jedinica je povezana sa objektom koji simbolizuje savršenstvo, moć, bogatstvo i kontrolu, dok afektivni ton uključuje osećaje posebnosti i superiornosti. Ova „Grandiozna svemoćna odbrana“ (GOD) štiti klijenta od neprijatnih emocija i omogućava prividnu stabilnost u funkcionisanju, naročito u društvenim okruženjima gde su površni utisci dovoljni za uspeh, poput politike ili poslovnog sveta. Druga jedinica predstavlja poniženu i napadnutu samoreprezentaciju, povezanu sa objektom koji simbolizuje strogoću, kažnjavanje i napadanje. Ovo stanje prate jaka negativna osećanja, uključujući bes, stid, prazninu, depresiju i osećaj beznađa, koje Masterson označava kao „depresiju napuštanja“. Kod manje funkcionalnih klijenata, ova jedinica dominira, što dovodi do izraženije emocionalne nestabilnosti i preplavljenosti osećanjima zavisti i stida. <p>Unutrašnji svet narcisoidnog klijenta funkcioniše kroz stalno osciliranje između ove dve jedinice. Neki klijenti uspešno mobilizuju svoju „Grandioznu svemoćnu odbranu“, delujući samouvereno i stabilno u površnim ili kompetitivnim kontekstima. Nasuprot tome, kod takozvanih „neuspešnih narcisa“, druga jedinica prevladuje, što rezultira izraženom depresivnošću i slabim funkcionisanjem.</p>

B. Drugi dijagnostički alati

U radu sa klijentima koji imaju poremećaj adaptacije, značajne dijagnostičke informacije terapeut može dobiti ukoliko obrati pažnju na probleme koje klijenta dovode na terapiju, šta primećuje u prostoriji ili na njemu, kao i kako se oseća u radu sa klijentom.

1. Prezentovanje problema

Narcistični klijenti uobičajeno dolaze zato (1) što su izgubili izvor podrške za validaciju; (2) što su u situaciji u kojoj se plaše da će biti javno eksponirani kao nedovoljno savršeni; ili (3) što pate od narcističnih povreda kao što su starenje, gubitak novca, moći i lepote. U odsustvu njihovih uobičajenih izvora narcisoidnih zaliha, nemaju doživljaj sopstvene realne unutrašnje vrednosti koja bi ih podržala i oni padaju u depresivnu samo-mržnju i osećaju se poniženo i očajno.

2. Šta klijent primećuje u kancelariji ili kod terapeuta?

Osoba sa narcističnom adaptacijom obično obraća naročitu pažnju na one aspekte u okruženju terapeuta i na njega samog koji mogu biti viđeni kao potencijalni indikatori statusa: broj diploma, lokaciju kancelarije, kvalitet nameštaja ili odeće, broj knjiga na policama. Uz to, značajne su neverbalni odgovori terapeuta (zadržava pogled ili gleda u daljinu) koje tumači kao zainteresovanost ili ne za ono što govori, ili kao znak neodobravanja ili validacije. Iako ne komentarišu otvoreno terapeutove pokrete i šta oni znače za njih, signalizira svoju svesnost o njima **iznenadnom promenom teme** ili odjednom **postaje samokritičan** ili se **ljutito povlači**. Osim toga, može zameriti dodeljen mu termin seanse, može se žaliti na to koliko daleko mora da putuje.

Međutim, klijenti to rade, po iskustvu E. Grinber, jer **su potreseni svakodnevnim stvarima i ne znaju kako da sami obnove svoju staloznost i previše su osetljivi da priznaju svoju ranjivost** otvoreno. Drugi razlog može biti da ne žele da se fokusiraju na to koliko im je terapija potrebna jer to narušava njihovu odbrambenu grandioznost. Umesto toga, oni nesvesno zamenjuju poredak stvari u mislima tako da time što dolaze kod terapeuta, njemu čine uslugu i zbog toga treba da im on oda priznanje, da ih pohvali za žrtvovanje da dođu na zajedničku sesiju.

3. Šta terapeut oseća prema klijentu?

Često terapeut može imati dobar doživljavaj klijentovog Interpersonalnog geštala primećujući kako se oseća u prisustvu klijenta (kontrtransfer). Obraćajući pažnju na to šta postaje emotivna figura za terapeuta od svog bogatstva mogućnosti u interpersonalnom polju, obično može da se identifikuju glavne karakteristike uloge koju mu klijent dodeljuje. Kada je u pitanju narcistični klijent, terapeut obično oseća *strah da iskaže glasno svoje mišljenje koje se razlikuje od klijentovog, da ga suoči sa uobičajnim pravilima koja očekuje od drugih*: npr. jasno završavanje sesije ili dogovoren način da kako se otkazuje sesija). Neki narcistični klijenti opisuju svoj život u tako idealnim terminima da kod terapeuta stvara zavist, da bi nakon samoposmatranja zaključio da to **održava očekivanja klijenta da terapeut bude nekritična publika koja se divi**.

Džejms Masterson, dobro poznati teoretičar poremećaja selfa, na duhovit način je opisao kako mu kontrtransfer pomaže u dijagnostici dajući odgovor na pitanje: „Zašto sam klijentu koji želi da telefonira dao novčić?“. Ako mu je dao novčić zato što ga je žao, onda je klijent Granični. Ako mu je dao novčić zato što se plašio da ga ne naljuti tako što će reći „ne“, klijent je Narcisoidan. Ako se osećao očarano zbog svog novčića, klijent je Psihopata. I na kraju, dodaje Grenberg, ako je klijentu bio potreban novčić, ali nije ga tražio, onda je klijent Shizoidan.

4. Interpersonalni geštalt narcisoidnog klijenta

Konstatna unutrašnja potreba za statusom i potvrdom, udružena sa njihovom nesposobnošću da se uvere u sopstvenu vrednost bez konstatnog divljenja drugih, vode narcističkog klijenta ka tome da budu osetljiv na one aspekte organizam/sredina polja koji imaju veze sa statusom, divljenjem i zahvalnošću ili suprotno sa onima koji su povezani sa kriticismom, ponižavanjem i stidom. *U bogatstvu mogućnosti interpersonalne pozadine, samo oni elementi koji uključuju divljenje, potvrdu ili poniženje lako postaju figura za Narcisa.* **Terapeut je publika koja im se divi ili kritikuje.** Kod Narcisa se obično ne pojavljuje to da drugi imaju nezavisnu egzistenciju i život koji nema nikakve veze sa njima i njihovom potrebom za potvrdom, zato što ti detalji retko postaju figura za njih. Opšte karakteristike interpersonalnog geštalta date su u okviru tekstu.

Šta je interpersonalni gestalt?

Da bi dao smisao svim podacima koji nas okružuju, naš perceptivni sistem automatski pravi figure od onog što nam je u svakom trenutku najprivlačnije. U interpersonalnim situacijama, to znači da ćemo verovatno formirati figure (geštalte) od interpersonalnih podataka koji se odnose na naše *najupečatljivije interpersonalne potrebe i strahove.* To uključuje takve stvari kao što je uloga koju biramo u interakciji, kako želimo da budemo viđeni i tretirani od strane drugih, kako očekujemo da se osećamo tokom interakcije i šta potajno želimo od druge osobe ili čega se plašimo. Oni među nama koji su iskusili interpersonale traume u prošlosti, kao što su napuštanje, fizičko zlostavljanje ili ponižavanje, skloni su da budu veoma osetljivi na interpersonalne **signale koji bude strah da ponovo mogu biti retraumatizovani na isti način.** Tako, neko koga povišen ton asocira na udarac, postoji mogućnost da organizuje Interpersonalni Geštalt tako da povišen ton lako postaje figura. Drugim rečima, najverovatnije ćemo videti, čuti, fokusirati se i zapamtiti sve što nas zanima i ignorisati ili napraviti pozadinu drugih mogućih načina organizovanja međuljudskog polja.

C. Dijagnostički kriterijumi prema DSM-V

DSM-V kriterijumi za narcisoidni poremećaj ličnosti predstavljaju standardizovani okvir koji omogućava preciznu dijagnostiku i jasnu kategorizaciju ovog kompleksnog poremećaja. Ovi

kriterijumi su razvijeni kako bi se obezbedila doslednost u kliničkoj praksi, omogućavajući stručnjacima da identifikuju specifične obrasce ponašanja i emocionalnih karakteristika koji definišu ovaj poremećaj. Iako su detaljno strukturisani, oni ne uzimaju uvek u obzir dinamičke aspekte odnosa i unutarpsihičke konflikte koji su ključni za razumevanje klijenta u okviru Gestalt terapije. Upravo zbog toga, poređenje ovih pristupa nudi dublji uvid u složenost narcističkog poremećaja ličnosti i pruža terapeutu širu perspektivu u radu sa ovim klijentima.

Prema DSM-V, **narcisoidni poremećaj ličnosti** se dijagnostikuje na osnovu prisustva pet (ili više) sledećih karakteristika, koje počinju u ranom odraslom dobu i ispoljavaju se u različitim kontekstima (Miller, Widiger, & Campbell, 2010):

1. **Grandiozan osećaj sopstvene važnosti** (preterivanje sopstvenih postignuća i sposobnosti, očekivanje priznanja superiornosti bez proporcionalnih dostignuća).
2. **Preokupacija fantazijama o neograničenom uspehu, moći, briljantnosti, lepoti ili savršenoj ljubavi.**
3. **Verovanje da je osoba „posebna“ i jedinstvena**, te da je mogu razumeti i s njom se povezati samo drugi posebni ljudi ili osobe na visokom društvenom nivou.
4. **Potreba za prekomernim divljenjem.**
5. **Osećaj prava (entitlement):** Očekivanje posebnog tretmana ili automatskog ispunjavanja sopstvenih očekivanja.
6. **Eksploatacija u međuljudskim odnosima:** Iskorišćavanje drugih za postizanje vlastitih ciljeva.
7. **Nedostatak empatije:** Nesposobnost da se prepoznaju ili identifikuju osećanja i potrebe drugih.

8. **Često osećanje zavisti prema drugima** ili verovanje da su drugi zavidni na njih.
9. **Arogancija i nadmeno ponašanje.**

Ovi kriterijumi pružaju jasan i deskriptivan okvir koji omogućava identifikaciju stabilnih obrazaca ponašanja karakterističnih za ovaj poremećaj.

S druge strane, Gestalt dijagnoza pristupa narcisoidnom poremećaju kroz dinamičku analizu odnosa i unutrašnjih psiholoških stanja klijenta, sa naglaskom na sledeće aspekte:

- **Dinamiku odnosa** i uloge koje klijent projektuje na terapeuta, uključujući obrasce grandioznosti, zavisti i eksploativnosti.
- **Procesualnu prirodu dijagnoze**, u kojoj se pažnja usmerava na trenutna dešavanja u terapijskom okruženju, a ne samo na fiksne osobine ličnosti.
- **Unutrašnju psihološku dinamiku**, kao što su intrapsihički konflikti i oscilacije između grandioznih i depresivnih stanja, što DSM-5 ne ističe na tako dubok način.

DSM-V-TR (Text Revision) predstavlja ažuriranu verziju DSM-5 koja donosi preciznije formulacije i dodatna objašnjenja dijagnostičkih kriterijuma, uključujući i narcisoidni poremećaj ličnosti. U ovoj reviziji poseban naglasak stavljen je na varijabilnost simptoma i način na koji se poremećaj manifestuje u različitim kontekstima. Pored osnovnih kriterijuma, dodatno su razjašnjeni aspekti emocionalne vulnerabilnosti kod osoba sa NPD-om, uključujući izraženu osetljivost na kritiku, sklonost socijalnom povlačenju i zamaskiranom osećaju inferiornosti iza grandioznog ponašanja. Takođe, uvedene su detaljnije smernice za diferencijalnu dijagnozu u odnosu na srodne poremećaje, poput antisocijalnog i histrioničnog poremećaja ličnosti, kao i naglašena veza sa suicidalnim rizikom u situacijama narušenog osećaja savršenstva i neuspeha.

Ove izmene omogućavaju dublje razumevanje narcisoidnog spektra i njegovog kliničkog ispoljavanja, što može doprineti preciznijoj dijagnostici i boljem prilagođavanju terapijskih pristupa.

D. Komplikacije narcisoidnog poremećaja ličnosti

Pored intrapsihičkih i interpersonalnih obrazaca koji definišu narcisoidni poremećaj ličnosti, značajno je osvrnuti se na njegove somatske posledice i potencijalne komplikacije. Razumevanje ovih aspekata može unaprediti dijagnostiku i terapijski pristup, posebno u kontekstu Gestalt terapije, koja se fokusira na celovitost klijentovog doživljaja.

Richard D. Chessick (2015) ističe povezanost narcističkog poremećaja sa psihosomatskim poremećajima, kao što su koronarne bolesti i poremećaji ishrane. Hronični narcistički bes i stalna unutrašnja napetost izazivaju povećanu aktivaciju simpatičkog nervnog sistema, što može rezultirati povišenim krvnim pritiskom, upalnim procesima i aterosklerozom u koronarnim arterijama. Ove fiziološke reakcije predstavljaju somatsku manifestaciju emocionalnog stresa povezanog sa narcisoidnim obrascima ponašanja.

Takođe, poremećaji u regulaciji telesne težine, poput prejedanja ili izgladnjivanja, često su prisutni kod osoba sa narcističkim poremećajem. Prema Chessicku, ovakvi obrasci ponašanja reflektuju deficit u samoregulaciji emocija, gde hrana postaje sredstvo za kontrolu unutrašnje nesigurnosti i napetosti.

Savremena istraživanja ukazuju i na druge psihosomatske aspekte. Studija Miller, Widiger i Campbell (2010) povezuje narcisoidne karakteristike sa većim rizikom od anksioznosti i depresije,

koje dodatno mogu doprineti razvoju psihosomatskih simptoma. Ove komplikacije često zahtevaju multidisciplinarni pristup koji uključuje psihoterapiju, medicinsku podršku i edukaciju klijenata o povezanosti emocionalnog i fizičkog zdravlja.

Prepoznavanje ovih komplikacija ne samo da proširuje razumevanje narcisoidnog poremećaja već i omogućava terapeutima da bolje integrišu somatske i emocionalne aspekte u terapijskom procesu. Ovo je posebno značajno u Gestalt terapiji, gde se pažnja usmerava na svesnost klijenta o povezanosti tela i emocija, čime se otvara prostor za dublju integraciju i promenu.

III. Tri osnovna tipa narcističke adaptacije

Ogromna većina narcisoidnih klijenata može se podeliti u tri glavne grupe: narcis egzibicionista, (“closet”) prikriveni i toksični narcis; svaki tip se drugačije predstavlja i različito reaguje u terapiji.

1. Egzibicionistički narcis

Kada većina ljudi pomisli na narcise, obično zamišljaju klasičnog narcisoidnog egzibicionista: naizgled samouverenu osobu koja uživa da bude u centru pažnje, dominira svakim razgovorom i koja se čini da ima pravo na poseban tretman. Ono što obično ne vide je da se ispod te samouverene fasade nalazi neko ko je primoran sopstvenom nesigurnošću da se tako pokazuje i čije je samopoštovanje uvek na kocki. Najvažnije karakteristike egzibicionističkog narcisa:

- U potrazi su kako da poboljšaju i stabilizuju svoje samopoštovanje i odbiju depresije zasnovane na stidu.
- Ističu se grandioznošću i potrebom da budu u centru pažnje. Potreba za publikom koja se divi dominira životom narcisoidnog egzibicioniste. Ova potreba da brzo uspostave „prens

ogledala“ i u terapiji, tako da se i od terapeuta očekuje da će biti publika koja se divi, da pruži pozitivnu refleksiju, čija je jedina funkcija da potvrdi i poboljša klijentov osećaj posebnosti. Glavni mehanizmi odbrane su, uz grandioznost, obezvređivanje drugih i druženje sa ljudima ili posedovanje stvari visokog statusa.

- Najčešći strahovi su: gubitka statusa, starenje i odbacivanje
- Narcisi egzbicionisti ne traže uvid ili da postanu samosvesniji.
- Preterano su osetljivi na negativne povratne informacije i mogu napustiti terapiju ako se osećaju kritikovano ili pogrešno shvaćeno.
- Retko su u stanju da se uključe i tolerišu pravu intimnost, što im otežava uspostavljanje uspešnih partnerskih odnosa. Pravi im je izazov raditi sa drugima I biti jednak sa njima. Izvinjenje I priznanje greške ih stavlja na muke.

Interpersonlni gestalt: Ovi će klijenti primetiti one detalje koji pojačavaju ili su u suprotnosti sa njihovim osećajem da su posebni, savršeni, jedinstveni i da su u pravu. Takođe su veoma osetljivi na znakove koji se odnose na mogućnost da budu poniženi.

Njihov moto je: " Ako ne mogu da budem najbolji, ne vredi to raditi."

Podtipovi egzbicionisne narcisoidne adaptacije su prikazani u tabeli br. 2.

Tab. Br. Uobičajni podtipovi egzibicionističkog narcističkog klijenta

<p>„Gucci“ Narcis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ovo je osoba koja pokušava da ojača svoje samopoštovanje noseći upadljivu dizajnersku odeću, skupljajući skupe statusne simbole i pokušavajući da se druži samo sa ljudima visokog statusa <p><i>U terapiji:</i> Žele terapeuta sa kojim mogu da se pohvale</p>
<p>„Resume“ Narcis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Otuđen od svojih stvarnih simpatija i nesklonosti, pa bira skoro sve (posao, odeću, prijatelje, gde će živeti), prvenstveno na osnovu toga

	<p>kako zamišlja da bi to izgledalo drugima koje poštuje. Čak su i njihovi hobiji izabrani tako da im je prvi prioritet da impresioniraju druge.</p> <p><i>U terapiji:</i> Veliki deo terapijskog rada usredsređuje se na to da ponovo steknu osećaj šta ih zaista privlači bez obzira na to kako bi drugi mogli da vide njihova interesovanja.</p>
Mučenik	<ul style="list-style-type: none"> • Manje očigledan tip egzibicionista. • Govore o tome koliko pate kako bi se osećali posebno. (npr. dosađuju svima pričama o svom teškom životu: „Kad sam bio dete, morao sam da hodam 5 km do škole po snegu, a nisam imao topao kaput kao ti“) <p><i>U terapiji:</i> Traže saosećanje i pažnju i terapeuta.</p>
Supermen	<ul style="list-style-type: none"> • Toliko zauzet spašavanjem ljudi da nema vremena za privatni život. • Izbegava sve situacije zbog kojih bi se mogao osećati slabim ili inferiornim • Neke javne ličnosti ili radoholičari spadaju u ovu kategoriju. <p><i>U terapiji:</i> Kada im terapija postane izazovna, mogu da propuste sesije jer su tako „zauzeti“.</p>
Supermama	<ul style="list-style-type: none"> • Max. angažovana u kući, ali preuzima sve zasluge za uspehe svoje porodice. • Njenoj porodici je teško da razgovara sa njom o bilo čemu što ne pojačava njen osećaj da je posebna
Svetac	<ul style="list-style-type: none"> • Ponekad kombinaciju Svetac/Mučenik: nosi poderanu odeću i štedi na hrani; novac i vreme za pomoć drugima • to čini da bi ojačao svoje poljuljano samopoštovanje. <p><i>U terapiji:</i> Fokus na istraživanju kako i zašto zanemaruju sebe pomažući drugima</p>

2. “Closet”, Prikriveni narcis

“Closet” narcis je teže prepoznati kao narcise nego egzibicionističku adaptaciju jer se fokusiraju na druge, umesto da privlače pažnju. *Vezivanjem za uzore ili ljude koje poštuju, stvaraju osećanje posebnosti.* Ne traže otvoreno ništa za sebe, niti proglašavaju sopstvenu vrednost, već

žive za odobravanje, često su im komplimenti neprijatni. Ova idealizacija im je glavni mehanizam odbrane. Kada su u prilici mogu postavljati mnogo pitanja kako bi skrenuli pažnju sa sebe, čak i ako ih ne zanimaju odgovori.

“Closet” narcisi se obično osećaju veoma nesigurno kada se fokusiraju na sopstvena dostignuća, jer se plaše da će biti javno poniženi kad se usude da to urade. Ovaj strah da budu u centru pažnje ponekad je toliko jak da postaje fobija, a čak i pomisao da su u centru pažnje grupe može izazvati anksioznost ili paniku. Mogu se ponašati na pasivno-agresivni ili manipulativni način.

Kao i svi narcisi, closet narcisi su osetljivi, nesigurni, perfekcionista, imaju snažnu potrebu da budu posebni, teško izražavaju svoje pravo ja i koriste stapanje sa drugima (samoobjekti) kako bi im pomogli da se umire i regulišu svoje samopoštovanje. Najčešći podtipovi ove narcisoidne adaptacije su prikazani u tabeli br.3.

Interpersonalni gestalt: Vrlo lako postaju svesni znakova kojim se potvrđuje "posebnost" druge osobe, kada ih drugi odobravaju; plaši ih da budu u centru pažnje. Često koriste reči „izloženi i ranjivi“ da opišu svoje strahove.

Njihov moto je: "Ajde da pričamo o tebi."

Tab. br.3 Uobičajni podtipovi „Closet“ narcističkog klijenta

Savršen radnik/sekretar velikog čoveka	<ul style="list-style-type: none">• Živi da služi tom čoveku, a zauzvrat se oseća uzdignutom zbog druženja s njim. <p>U terapiji: Može biti osetljiv na raspoloženja i želje svog terapeuta; pokušava da nađe načine da dobije terapeutovo odobranje (npr. nudi da zalije njegove kancelarijske biljke ili da uradi neki drugi posao za njega)</p>
Verni sluga	<ul style="list-style-type: none">• Osećaj statusa ove osobe je direktno povezan sa statusom osobe za koju radi

	<p>U terapiji: Poistovećuje se sa uspesima terapeuta. Čini ga ponosnim sve što je terapeutu važno (publikacija nekog rada, stručno priznanje).</p>
Najbolji prijatelj uspešnog	<ul style="list-style-type: none"> • Ponaša se kao senka osobi kojoj se divi • Nada se da će saznati tajnu kako da bude popularan i samouveren. <p>U terapiji: Uči od terapeuta i rado će upijati sve savete koje mu daje.</p>
Student koji traži mentora	<ul style="list-style-type: none"> • Nespreman da preuzme konačnu odgovornost za odluke. • Traži iskusniji i samouvereniji autoritet za koji se nada da će biti spreman da ga mentorise i usmerava na ljubazan način. <p>U terapiji: Može pokušati da navede terapeuta da umesto njega donosi svakodnevne životne odluke, kada postavlja pitanja: „Da li da uzmem ovaj stan?“ "Mislite li da treba da dam otkaz?" ili "Šta bi ti uradio da si na mom mestu? Da li bi se razveo od moje žene“.</p>
Obožavalac	<ul style="list-style-type: none"> • Dete egzibicionističkog narcisoidnog roditelja koje je naučilo da može da zadovolji roditelja tako što će se ponašati kao ogledalo divljenja i nikada ne izaziva roditelja ni na koji način. Kao odrasla nastavlja da udovolji drugima poslušnošću i nekritičkim divljenjem tako što su poslušni i nekritički se dive. <p>U terapiji: Videće terapeuta kao savršenog, a ako terapeut pokuša da ispravi tu percepciju, pripisaće to njegovoj skromnosti, a to ga još više uverava u terapeutovu posebnost.</p>

3. Toksični narcis

Samomržnja, strah od neuspeha i dubok osećaj lične neadekvatnosti stoje iza grandiozne odbrane. Kada se ona prekine, glavni mehanizam odbrane je ponizenje i umanjivanje drugih. Obično se opiru samorefleksiji i introspekciji. Umesto toga, oni krive druge za sve što im je u životu nezadovoljavajuće ili loše. Njihova toksična zavist i javno obezvređivanje ograničavaju njihovu sposobnost da imaju obostrano zadovoljavajuće odnose sa drugim ljudima. Mnogi imaju jaku sadističku crtu koja im omogućava da uživaju u nelagodnosti drugih ljudi, tako da je surovost

I devalvacija drugih, uz grandioznost glavni mehanizam odbrane. Prave neprijatelje gde god da dođu.

U terapiji, ovi klijenti skreću pažnju na greške svog terapeuta, umesto da se fokusiraju na sopstvene probleme tokom sesije. Oni mogu biti otvoreno ljubomorni na dostignuća svog terapeuta. Oni često uspostavljaju „prenos koji obezvređuje“, u kome terapeuta vide kao bezvrednog i inferiornog, i provode veći deo svog vremena seanse pokušavajući da degradiraju i unište samopouzdanje svog terapeuta. Ovaj „devalvirajući transfer“ ih možda neće navesti da prestanu sa terapijom jer uživaju u iskustvu da terapeuta ponižavaju da bi je odustali. Oni će nastaviti sve dok to terapeut dozvoljava.

Neki klijenti u svojim dobrim danima kada se osećaju samouvereno, oni se predstavljaju kao egzibicionistički narcisi; u svojim lošim danima kada se osećaju nesigurno, postaju neprijateljski i toksični.

Interpersonal Gestalt: Toksični narcisi primećuju nedostatke druge osobe i sve što druga osoba može imati, što žele. Takođe će biti izuzetno osetljivi na sve detalje za koje smatraju da ih lično obezvređuju.

Njihov moto je: " Uradite drugima pre nego što oni mogu da urade vama."

Podtipovi ove narcističke adaptacije su tabelarno prikazani (Tab. br. 4).

Tab. br. 4. Uobičajni podtipovi toksičnog narcističkog klijenta

Supružnik koji zlostavlja	<ul style="list-style-type: none">• Kad god se oseća poniženim, oseća se bolje tako što ide kući i dominira svojim partnerom <p>U terapiji: Brzo primeti mane terapeuta i uživa da mu ukaže na njih</p>
Nasilni roditelj	<ul style="list-style-type: none">• Uspeši njegove dece čine da se oseća inferiorno, umesto da bude ponosan. Da bi izbegli taj osećaj, oni stalno omalovažavaju ili

	<p>zastašuju svoju decu u pokušaju da se osećaju još bezvrednijim nego što se oni sami osećaju.</p> <p><i>U terapiji:</i> Ako sazna da njihov terapeut postigao neki uspeh nalazi način da ga napadne ili da obezvredi njegov uspeh, umesto da čestita</p>
<p>Šef iz pakla</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kad god se zbog nečega osećaju loše, na poslu viču na sve neselektivno i prete otpuštanjem zbog nesposobnosti. • Kada naprave uzbunu jer se zbog toga osećaju moćno. Što je veće poniženje podređenih, to se on bolje oseća. <p><i>U terapiji:</i> Može otvoreno da napadne terapeuta i da zapreti da će prekinuti terapiju kad god urad nešto što mu se ne sviđa. – može da ustane, viče, psuje, zalupi vratima, ne plati.</p>

Izuzetna ranjivost u toku psihoterapijskog rada visoko narcističkih klijenta i tankog sloja samopouzdanja, može dovesti do pojave depresije koju Grinberg naziva “**depresijom koja mrzi sebe**“ jer narcistička depresija ima poseban karakter. Iako se osoba oseća užasno, ključna karakteristika nije tuga ili žalost; sramota je za sebe. I za razliku od većine drugih vrsta depresije, ona može brzo doći i proći kao odgovor na spoljnu kritiku ili pohvalu. Narcisoidni klijenti suočeni sa neizbežnim dokazom da nisu savršeni i da imaju mane, počinju da formiraju figuru koja sadrži samo njihove neuspehe i mane. Štaviše, dok to rade, dodajući manu mani, počinju da se osećaju sve gore i gore i brzo gube svaki osećaj objektivnosti o sebi.

Dok je većini klijenata iznenadni uvidi koje geštalt rad može da pruži, značajan i koristan, drugi smatraju da je isto iskustvo razorno neprijatno. Oni se ili opiru uvidu ili imaju tendenciju da iskoriste svaku novu svest protiv sebe na razne destruktivne načine. Ovu negativnu reakciju na uvid Grinberg naziva "O sranje!" iskustvo." Da pojasnimo kako nastaje ovakva reakcija na uvid. **Narcisoidno ranjivi klijenti** (*vidi uokvireni tekst*) imaju najviše poteškoća da asimiliraju novu svesnost jer u borbi sa svojim osećanjem bezvrednosti, razvili su odbrambeni grandiozni pogled

na sebe kao na besprekorne i posebne, ili identifikujući se sa drugima koje idealizuju na ovaj način. Nova svest nužno ukazuje da je njihova prethodna samospoznaja bila nepotpuna, kao i da novo znanje sada probija njihov odbrambeni osećaj grandioznosti. U tim trenucima izloženi su sopstvenim ostrim unutrašnjim glasovima. Ovo novo iskustvo je posebno bolno ukoliko drugi posreduje ili je prisutan. Obično nisu u stanju da se umire ili upravljaju lošim osećanjima bez pribegavanja odbrambenoj grandioznosti, tako da iznenadne uvide o sebi doživljavaju kao neprihvatljiva, ponižavajuća otkrića zbog kojih se osećaju gore umesto bolje. **Umesto "Aha" iskustva, oni imaju "Oh sranje!" iskustvo.** Zatim, u pokušaju da se odbrani od samokritike, oni često okrive terapeuta, za pojačan osećaj stida, naljute se i, ne retko, odustanu od terapije. Ako ostanu, često se osećaju neshvaćeno i kritikovano i ne dobijaju punu korist. Na osnovu ovoga, zaključuje Grinberg, reći „sranje“ terapeut ne čuje kao nasumične psovke, već u njima vidi potencijalno važno intrapsihičko i interpersonalno značenje za klijenta, kao i signal da radi sa natprosečnim narcističkim klijentom.

Pod **NARCISTIČKOM RANJIVOŠĆU** psiholozi podrazumevaju užasna osećanja koja se javljaju u trenucima kada neko nije siguran u svoju osnovno samopoštovanje i pokušava da ga potvrdi tražeći divljenje drugih ili ukazujući na to koliko je bolji od njih. Ispod pokušaja da se oseća bolje kod osobe sa narcističkom ranjivošću krije je osećaj da sopstvena vrednost u tom trenutku zavisi od toga kako je drugi vide, kao i strah da će je ljudi odbaciti i poniziti ako im izloži svoju ranjivost.

Većina ljudi se povremeno oseća nesigurno u sebe, ali za neke ljude, poljuljano samopoštovanje je način života. Ono što im nedostaje su unutrašnji mehanizmi za regulaciju i stabilizaciju samopoštovanja nezavisno od toga kako ih drugi vide. Za narcisoidno ranjivu osobu, njihovo samopoštovanje je poput žive u termometru. Ona ide gore ili dole u zavisnosti od toga šta se dešava napolju. Kada je napolju toplo (tj. kada se drugi dive), živa raste. Kada je napolju hladno (tj. kada su drugi kritični prema nama ili ravnodušni), živa opada.

Kada ljudi ne mogu sami da regulišu svoja unutrašnja stanja, često traže da drugi to urade umesto njih. Psihoterapeuti koriste termin „**samoobjekti**“ da opišu kako neko koristi druge ljude kao produžetke sebe da se umiri, da vrati samopouzdanje kada ga neki životni događaj izbaci iz ravnoteže. Skoro svi to rade u nekoj meri. Ekstremna forma je očekivanje takve osobe da joj drugi čitaju misli i daju ono što želi, a onda bude povređena i ljuta kada to ne čine. U svom najekstremnijem obliku, ostaje uznemirena dok je neko ne spase, ili dođe do umora i ode na

spavanje. Kao beba koja je mokra, gladna i plače; zna da se oseća jadno, ali nema pojma šta da radi sa tim. Kada drugi nisu usaglašeni sa njenom potrebom, može se osećati povređeno i ljuto, stoga bi drugi trebalo da se potruže da je ne povrede čak i ako to znači da moraju da ignorišu svoje želje i potrebe. Npr. neki ne vole da ih bilo šta prekida dok pričaju. Takva osoba veruje da kada bi ljudima zaista bilo stalo do onoga što govori, ne bi je prekitali, a zapravo je nesigurnost da li ima nešto zanimljivo da kaže. Takođe može da se naljuti na drugu osobu i napada je zbog nepažnje, a u suštini je pravi problem njegovo klimavo samopouzdanje.

IV. Terapeutski pristup radu sa narcisoidnim klijentima

1. Empatijsko usklađivanje (Empathic Attunement)

U prvoj fazi terapije, najvažniji cilj je izgradnja odnosa poverenja, jer narcisoidni klijenti često imaju teškoće u povezivanju sa terapeutom zbog svojih odbrambenih mehanizama, kao što su grandioznost, idealizacija i obezvređivanje drugih. Terapeut mora biti prislan, prisutan i podržavajući, stvarajući sigurno okruženje u kojem se klijent neće osećati ugroženim kritikama ili odbacivanjem.

- **Terapeut treba da se poveže sa emocionalnim iskustvom klijenta**, pokazujući razumevanje njihove unutrašnje ranjivosti. Empatijsko usklađivanje pomaže klijentima da se osećaju prepoznato i omogućava im da počnu da se otvaraju. Terapeut može reći: *„Razumem kako vam je teško da se nosite sa tim osećajem, jer vam on izaziva sumnju u vlastitu vrednost.“*
- **Izbegavanje direktnog neslaganja (Do not directly disagree or confront)** – Direktna konfrontacija može izazvati otpor i povlačenje klijenta. Umesto toga, terapeut koristi **afirmativne izjave** pre nego što postepeno uvede korektivne komentare: *„Razumem*

zašto ste se tako osećali, hajde da istražimo šta se desilo i kako biste mogli drugačije reagovati u sličnoj situaciji.“

- **Tehnike za povećanje svesnosti** – Tokom ove faze, terapeut može koristiti **dijalog, aktivno slušanje i postavljanje pitanja** kako bi pomogao klijentima da prepoznaju sopstvene emocije i mehanizme odbrane.

2. Prepoznavanje (Recognition)

U ovoj fazi, klijent počinje da prepoznaje kako su njegove promene raspoloženja povezane sa percepcijom drugih ljudi. Narcisoidni klijenti koriste grandioznost, obezvređivanje drugih i spajanje self-objekata da bi se nosili sa osećajem unutrašnje praznine.

- **Razumevanje emocionalnih uspona i padova** (Understanding emotional highs and lows) – Terapeut pomaže klijentu da prepozna obrasce svojih emocija i način na koji spoljni faktori utiču na njihov osećaj samopoštovanja: *„Da li vam nešto što se desilo u poslednje vreme utiče na vašu energiju i raspoloženje?“*
- **Ogledalne interpretacije (Mirroring interpretations of narcissistic vulnerability)**
– Terapeut pomaže klijentima da prepoznaju kako njihova odbrambena ponašanja (idealizacija, obezvređivanje drugih) odražavaju njihovu unutrašnju ranjivost. *„Zamišljam da ste se osetili duboko povređeni kada vas je neko ignorisao. Možda ste, kao odgovor, osetili potrebu da pokažete svoju superiornost.“*
- **Predviđanje problematičnih situacija (Anticipating problematic situations)** – Terapeut pomaže klijentu da razvije strategije suočavanja sa situacijama koje izazivaju stres i nesigurnost, posebno u odnosima sa autoritetima ili osobama od kojih očekuju priznanje.

3. Između dve faze (Betwixt and Between)

Ova faza nastaje kada stare odbrane više nisu efikasne, ali klijent još uvek nije razvio dovoljno stabilan osećaj selfa. U ovoj fazi, klijent može doživeti intenzivna osećanja stida i nesanice, jer su prošli obrasci ponašanja više ne funkcionišu.

- Veštine samoumirivanja (Self-soothing skills) – Samoregulacija emocija je ključna u ovoj fazi. Terapeut uvodi tehnike kao što su duboko disanje, meditacija i vizualizacija, koje pomažu klijentu da smanji anksioznost i povрати emocionalnu stabilnost. *„Možda bi vam pomoglo da se opustite kroz vežbe disanja kada se osećate preplavljeno.“*
- Empatijsko usklađivanje je i dalje važno, jer klijent može osećati stid ili ljutnju prema terapeutu, pošto sada oseća emocije koje su ranije potiskivali. *„Razumem da vam je teško da se nosite sa tim osećajem stida, ali to je često deo procesa samospoznaje i rasta.“*

4. Rad na sebi (Working Through)

U ovoj fazi, klijent istražuje svoja negativna osećanja (bes, ljutnju, tugu i stid) i povezuje ih sa svojim odnosima.

- Preformulisanje negativnih atributa (Reframing negative attributes) – Klijent uči da reinterpretira svoja osećanja na zdrav način, umesto da reaguje kroz grandioznost ili obezvređivanje. *„Kako biste mogli da se izrazite na način koji vam donosi zadovoljstvo i ispunjenje, bez da zavisite od mišljenja drugih?“*

- Podrška stvarnom selfu (Supporting the real self) – Terapeut pomaže klijentu da eksperimentiše sa izražavanjem svojih stvarnih osećanja, ne zavisno od spoljnog mišljenja. *„Šta biste želeli da uradite za sebe, bez da brinete o tome šta drugi misle?“*
- Pozitivna perspektiva na stvarni self (Realistic positive view of self) – Klijent počinje da prepoznaje vrednost svog unutrašnjeg bića. *„Primećujem da ste danas bili veoma introspektivni i otvoreni za razgovor. To pokazuje vašu sposobnost za samorefleksiju i rast.“*

5. Samopouzdanje (Self-Activation)

Ova faza se postiže kada klijent razvije stabilniji osećaj selfa, koji više nije zavistan od spoljnog priznanja i potvrde.

- Klijent prestaje da koristi odbrambene mehanizme poput idealizacije i devalvacije, i počinje da sledi sopstvene interese.
- Pozitivne završnice sesija (Positive session endings) – Terapeut naglašava napredak klijenta: *„Danas ste pokazali veliku hrabrost u otvaranju o svojim osećanjima i to je zaista važan korak napred.“*

Emotivno 'prskanje': Kako ponašanje klijenata oblikuje njihove odnose s drugima

Funkcionisanje klijenata može da se poredi sa plivanjem: profesionalni plivači prolaze kroz vodu glatko, ne prskajući prolaznike, dok mala deca u bazenu često prskaju sve oko sebe. Ovo je navelo autorku da kategorizuje klijente prema tome koliko emotivno "prskaju" posmatraču u svom životu, odnosno, koliko uključuju druge ljude u svoje lične probleme.

Neki klijenti prolaze kroz život glatko kao olimpijski plivači kroz vodu. Imaju probleme, ali uglavnom obuzdavaju svoje reakcije tako da samo oni najbliži ikada čuju za njih. Ovi klijenti se mogu nazvati "Low Splash". Na drugom kraju spektra su klijenti koji su ravnodušni prema

pustoši koju izazivaju u životima onih oko sebe. Ovi klijenti su "High Splash". Većina klijenata staje negde u sredini, nenamerno "prskajući" druge kada se nađu u emocionalno izazovnim situacijama.

High Splash klijenti često pokazuju nedostatak poštovanja prema granicama drugih ljudi. Ovo se može manifestovati kao upuštanje u opasne i neprikladne situacije koje uznemiruju sve oko njih. Ovi klijenti doživljavaju ekstremne emocije koje nisu u stanju sami da regulišu. Umesto da se ljute, osećaju bes; umesto anksioznosti, osećaju paniku. Generalno im nedostaju konstruktivni načini za umirenje. High Splash klijenti deluju impulsivno, ne razmišljajući o dugoročnim posledicama. Ovo može dovesti do konflikata i problematičnih situacija koje utiču na njihove odnose sa drugima. Kada se suoče sa otporom, High Splash klijenti eskaliraju konflikte umesto da pokušaju pregovarati. Ovo može dovesti do intenzivnih svađa i narušavanja odnosa sa ljudima u njihovom okruženju.

Jedan od izazova rada sa visoko narcisoidnim klijentima je njihova ekstremna ranjivost na pretnje njihovom samopouzdanju. Kada im se probije tanka fasada samopouzdanja, brzo mogu upasti u depresiju koja mrzi sebe (self-hating depression). Ova vrsta depresije nije obeležena tugom, već stidom prema sebi. Narcisoidni klijenti često nemaju stabilan i realističan pogled na sebe, oscilirajući između osećaja savršenstva i osećaja bezvrednosti. O Radu sa takvim klijentima vidi uokviren tekst.

Rad sa narcisoidnim klijentima u epizodama "depresije koja mrzi sebe"

Gestalt teorija formiranja figure i pozadine može pomoći u radu sa ovim klijentima. Ključno je preusmeriti njihovu pažnju sa njihovih mana na njihove snage, uspehe i pozitivne kvalitete. Empatičke izjave, prelazne izjave i detaljno opisivanje prošlih uspeha mogu pomoći u promeni fokusa sa negativne slike na realističniju i pozitivniju.

Terapija se može podeliti u pet faza:

1. **Depresija koja mrzi sebe i beznadežnost:** Klijent oseća bes, bespomoćnost i bezvrednost.
2. **Depresija koja mrzi sebe, ali sa nadom:** Klijent počinje da veruje da mu terapija može pomoći.
3. **Radni savez:** Klijent aktivno saraduje sa terapeutom u pronalaženju rešenja.
4. **Introjekcija podrške:** Klijent počinje sam da koristi terapeutske alate.

5. **Samopodrška:** Klijent stiče kontrolu nad svojim raspoloženjima i samopoštovanjem.

Korišćenjem ovih tehnika, terapeuti mogu pomoći klijentima da razviju stabilniji osećaj samopoštovanja, smanjujući potrebu za odbrambenom grandioznošću i učestalost depresija koje mrze sebe.

Zaključak

Terapijski rad sa klijentima koji imaju narcisoidni poremećaj ličnosti predstavlja izazovan, ali i izuzetno važan aspekt psihoterapijske prakse. Geštalt terapija, svojim fokusom na svesnost i iskustvo u trenutku, pruža efikasne alate za razumevanje i rad sa ovim klijentima.

Kroz ovaj rad, naglašeni su ključni aspekti dijagnostike i tretmana narcisoidnih klijenata, uključujući značaj razumevanja interpersonalnog geštalta i primenu specifičnih tehnika koje povećavaju svesnost klijenta. Kategorizacija različitih tipova narcisoidnog poremećaja prema Elenor Grinberg, kao i detaljne preporuke za terapijski rad, pružaju čvrstu osnovu za terapeute u pristupu ovim klijentima.

Poseban akcenat stavljen je na postepeno uspostavljanje poverenja, što je ključno za smanjenje odbrambenih ponašanja i omogućavanje dublje introspekcije i emocionalnog isceljenja. Takođe, uključivanje korisnih saveta za klijente tokom terapije doprinosi da boljoj pripremi i aktivnom učestvovanju klijenata u terapijskom procesu.

Ovaj rad doprinosi boljem razumevanju kompleksnosti narcisoidnog poremećaja ličnosti i nudi praktične smernice za efikasniji terapijski rad, naglašavajući značaj holističkog i individualizovanog pristupa svakom klijentu.

Literatura:

1. Kandić TM et al. NARCIST PERSONALITY DISORDER AND GESTALT THERAPY. *Knowledge - Int J.* 2020; 42(5): 1001-8.
2. Yontef, G. Awareness, Dialogue and Process: Essays on Gestalt Therapy. Gestalt Journal Press, 1993; New York
3. Greenberg, E. (2016). *Borderline, Narcissistic, and Schizoid Adaptations: The Pursuit of Love, Admiration, and Safety*. Createspace Independent Publishing Platform.
4. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). American Psychiatric Publishing
5. Delisle, G. (2015). *Poremećaji ličnosti*. Poglavlje 8: Narcistički poremećaj ličnosti
6. Miller, J. D., Widiger, T. A., & Campbell, W. K. (2010). Narcissistic personality disorder and the DSM-V. *Journal of Abnormal Psychology, 119*(4), 640–649. <https://doi.org/10.1037/a0019529>
7. Müller B. The GT: Experience - structural description of the basic narcissistic disorder = DSM-IV 301.81 Narcissistic Personality Disorder. 2022; Interni tekst
8. Müller B. Comment on Salonia G. From the Greatness of the Image to the Fullness of Contact. Thoughts on Gestalt Therapy and Narcissistic Experience in Gestalt Therapy in Clinical Practice, ed. Francesetti G, Gecele M and Rubal J., 2013.
9. Masterson, J. F. (1981). The narcissistic and borderline disorders: An integrated developmental approach. New York: Bruner /Mazel
10. Chessick, R. D. (2015). *Narcissistic psychosomatic disorders*. International Psychotherapy Institute.

11. Müller, B. (2022). *The typologies of narcissism*.
12. Salonia, G. (2013). From the greatness of the image to the fullness of contact. Thoughts on Gestalt therapy and narcissistic experience. In G. Francesetti, M. Gecele, & J. Roubal (Eds.), *Gestalt therapy in clinical practice* (pp. xx-xx). Milano: FrancoAngeli.